

С. В.

[Вол. Супрунівський]

ЖИТЕ І ТВОРИ ІВАНА ФРАНКА

ЛЬВІВ : 1913
НАКЛАДОМ
Д. ВУСОВИЧА

ІЗ ЗАГАЛЬНОЇ
ДРУКАРНІ
ПЕКАРСКА 32.

3

06 10
С. В.

[Вол. Супрунівський]

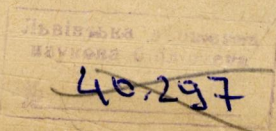
Про жите і твори Івана Франка

ЛЬВІВ 1913.

Накладом Д. Вусовича.

Із Загальної Друкарні.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

5883

орок літ тому назад, як Франко почав працювати над народом, часи не такі були як тепер. Нарід був убогий, темний і понижуваний. Несенє сьвітла, науки між хлопів та робітників називало ся бунтом. Тодішній стан ось як описує Франко:

На підгіррю села невеселі...

Хліб і страва тут найстарша справа,
Ціль всіх змагань, замислів, турботи,
Мов родивсь сей лиш люд для роботи,
А на хліб вся праця йде кровава.

Ліжка газди — пять дощок незбитих,
Сніп соломи і верета зрібна.
Тепла піч є для дітий неvkритих,
А для старших постіль непотрібна...

На стінї розвішані довкола
Деревляні, давні богомази:
Страшний суд, Варвара і Микола,
Чорні вже від диму, мов від мази.

Тільки й всього християнства в хаті,
Але є й письменства в ній познаки:
Там під сволоком, завитий в шматі
Лист небесний — писаний Бог зна ким,

Йосифінський патент панщизняний,
Прадідівський квіт на трийцять буків,
Діда скарга за ґрунтець забраний,
Батьків акт ліцитаційний драний —
Ось весь спадок, що лишивсь для внуків.

Що нині нарід більше просьвічений, мудрій-
ший й не так боязливий заслуга в тім велика Івана
Франка. Він стало перебував й працював в Гали-
чині, а головнo у Львові. Ту видавав книжки для
народу й газети. Іздив по селах, скликав віча й ніс
свѣтло науки між убогий нарід.

Так само велике його значінє для цілої Со-
борної України. Хоч назвиско його було свого
часу страшне для російської держави, всетаки бо-
гато його книжок та видань переходило через гра-
ницю і несло з собою свѣтло на російську Укра-
їну. Крім того друкувались таки там у Києві його
книжки під псевдонімом (прибраним назвиском)
Мирон.

Виступав він і проти гнету мадярських дику-
нів (гл. його протест „І ми в Європі“), що задумали
знищити і винародовити наш нарід на Угор-
щині. Не менший мав він вплив і на американ-
ських Українців і взагалі всюди де тільки гомо-
нить українське слово.

I.

Іван Франко вродив ся 15. червня 1856. р. в На-
гуєвичах, селі дрогобицького повіту. Батько його
Яків був доволі заможним селянином, та знав
добре ковальське ремесло. Добре знав він вагу
науки; так щож? школа була далеко на горіш-
ному кінци села; дитині за тяжко було-б ходити,
та ще як сніг завіє дорогу. Батько, призадумавшись,
віддав Івана до школи в сусіднім селі в Ясеници
Сільній. Там замешкав хлопчина в свого дядька
Павла Кульчицького, що був письменним чолові-
ком й помагав в науці Іванови. Наука в Ясеници

відбувалась два роки і через той час приучував ся він читати по польськи, руськи, німецьки, писати та рахувати.

По науці в Ясениці записав його батько до другої кляси німецької або нормальної школи в Дрогобичі, що містилась в монастири ОО. Василян, при церкві св. Трійці. Тут при кінці шкільного курсу одержав він першу льокацію. Коли малого Івана викликали щоб взяв нагороду (книжочку) вчув він чийсь плач; розглянувшись побачив, що се його батько плакав з радості. В два місяці опісля не стало коваля Якова між живими, а дрібненькі діти остались сиротами. Тепер ротів було багато, а робити не було кому. Мати не могла собі дати ради й господарство почало розлізатись. Щоб ратувати його від цілковитої руїни вийшла мати вдруге заміж за Гриня Гаврилика, який був добрим й тямущим чоловіком, тай гроший надбав собі при копальнях нафти в Бориславі. Вітчим не відкинув ся від свого пасерба і дальше посилав його до нормальної школи, а навіть постановив посилати його до висших шкіл. Ще учеником нормальної школи приглядав ся Франко шкільному життю, та життю міщан і ремісників. Спомини з тих часів знаходимо в оповіданнях: Малий Мирон, Schön-Schreiben, Оловець, В столярні, які він написав пізнійше, по багато роках.

II.

В 1868. р. здав Франко вступний іспит і почав ходити до гімназії. Ту вчив ся він дуже добре, бо від першої до восьмої кляси був він одним з найліпших учеників. Як кожному мужицькому синові, так і йому доводилось переходити прикрі й важкі хвили і невигоду. Все таки гімназіяльне жите мало чимало принади й багато невинних приємностей. Вже в низшій гімназії, поза шкільними книжками, читав він „Русалку Дністрову“ (видану Маркіяном Шашкевичем), Костомарова: „Переяславську ніч“, та

найбільш припав йому до вподоби „Кобзар“ Шевченка, якого він при своїй тямучості вивчив ся на память. В тім часі списав він багато народних пісень від своєї матери та від чужих людей, найбільше коломийок й далше цікавив ся житєм убогих людей. В вищій гімназії читав дуже багато творів українських письменників: Шевченка, Куліша, Марка Вовчка, Стороженка, Руданського, Мирного та багато світових письменників: французьких, англійських, німецьких. Велике нещастє стрінуло Франка як він був учеником шостої кляси гімназійної. З світом розпашала ся мати, а він став круглим сиротою. Вітчим далі займав ся долею пасерба.

В 1873. р. написав він вірш: „Котляревський“ та „Народня пісня“, які й до нині не втратили свого значіння (останній був друкований в часописи „Друг“ в 1874 р.) й від того часу зачинаєть ся його діяльність й невсипуща праця для українського народу.

Після укінчення семої кляси Франко у перше не поїхав до дому помагати в роботі на господарстві, а вибрав ся на дальшу мандрівку, щоб зажити волі, побачити більше світа та пізнати людей. Тоді то звидів він більшу часть Галичини, а головню гірські її околиці. В 1875. р. здав матуру з відзначенєм.

III.

По матурі приїхав Франко до Львова й вступив на університет, записавшись на філософічний виділ. Між академіками у Львові в той час було одно товариство ніби українське, друге московьське. Франко опинив ся в московьськім товаристві „Академічний кружок“ тому, що воно видавало часопись „Друг“, в котрій він поміщував свої поезії, оповідання та довшу повість „Петрії і Довбушуки“, де дійсність переплітаєть ся з фантазією. В дома, для себе писав по українськи та фонети-

кою, але для „Друга“ мусїв перероблювати на язичіє.

Між тим на „Академічний кружок“ й часопись „Друг“ почав впливати Михайло Драгоманів, професор київського університету, а потім, вигнаний з України, професор на університеті в Софії (Болгарії). Він був щирим Українцем, вченим, істориком й великим прихильником убогих людей, робітників та селян. Він сказав, що кожне слово сказане не по українськи, кожний крейцар виданий на неукраїнську справу, се видаток з мужицької скарбниці, який до неї не вернеть ся ні звідки. Не дивниця, що Драгоманів потягнув за собою всю кращу молодіж і що найбільше припав до душі своєю наукою Франкови, який сам був мужицьким сином й знав добре сеянина, якого описав в поезії „Наймит“:

В устах тужливий спів, в руках чепіги плуга,
Так бачу я його;
Нестаток і тяжка робота і натуга
Зор ли зморщками чоло.
Душею він дитя, хоч голову схилив
Немов дідусь слабий,
Бо від колиски він в недолі пережив
І в труді вік цілий.

Той наймит — наш народ, що поту ллє потоки
Над нивою чужою.
Все серцем молодий, думками все високий,
Хоч топтаний судьбою.
Своєї доленьки він довгі жде столітя,
Та ще надармо жде:
Руїни перебув, татарські лихолітя
І панщини ярмо тверде.
Та в серці хоч і як прибитім
Надія кращая жие...

Нарід ждав й надїяв ся, що хтось прийде допомогти йому в важкому лихоліттю, покаже шлях

як видобутись з економічного занепаду, та духової темноти. Тимчасом Франко пильно читав, вчився та ходив на університетські виклади, щоб згодом віддати все своє щастє, свої літа, свій ум для народу, з якого сам вийшов.

В 1877. році постигло Франка велике нещастє, тоді саме, коли був він на другім році університетських студій. Його арештовано. В акті оскарження закинувано йому приналежність до тайного товариства (яке до речі сказавши ніколи не існувало на Галицькій Україні), та знайомість його з Михайлом Драгомановим, котрий як для Росії так і для Австрії показався чомусь небезпечним так, що в своїм часі йому було наказано зявлятись на австрійській землі. За ті дві провини засуджено Франка на шість тижнів арешту, а передтим держано його в слідчім арешті (інквізиті) „тільки“ вісім місяців.

Вийшовши з тюрми мав Франко перед собою замкнений університет, а про професорську чи яку там иншу урядову посаду не було що й думати. А до того всего ще й свої відцурались його й обминали на улиці як небезпечного бунтаря; для молодіж людини то вже найгірша самота. Свій тодішний стан душевний висказав він в отсій поезії:

Відцурали ся люде мене!
Сей та той надійде і мине!
Тільки боязно скоса зирне...
Чи боять ся ті люди мене?

Я блукаю, мов звір серед гір,
Серед шуму вулиць містових,
В серцю чую слова мов докір:
Ти проклятий один серед них!

Самотою хожу я, мов блуд,
З горем в серці нестерпно важким...
Всі знайомі минають, ідуть —
Поділити ся горем ні з ким.

IV.

Після тюрми почав Франко у купі з Павликом видавати місячник „Громадський Друг“, в яким було тільки нових думок, що власти конфіскували книжку за книжкою. В „Громадським Друзі“ поміщує він, крім політичних статей, довге оповідане „Voа constrictor“, де представлений змій-удав, найбільший бориславський богач Голькремер, що ссе кров, та живцем проковтує робітників, що працюють в него за марний гріш. Продовженем оповідання „Voа constrictor“ вважаєть ся оповідане „Борислав сміє ся“. Взагалі велику часть творчости Франка займають бориславські оповідання, де живо представлене те пекло, де жите людське не цїнить ні трошки.

В перших місяцях 1880. р. виїхав Франко в гостину до одного знайомого, що жив в Березові, коломийського повіта. В місточку Яблонові на підставі підозріння, що він бунтує селян арештовано його в друге, та причіплено до процесу, що вів ся против сестер Павликівен (сестри Михайла Павлика) й селян Фокшеїв. По трьох місяцях випущено його з арешту та відставлено під опікою поліція на місце уродження. Сей транспорт по поліційних арештах в Коломиї, Станиславові, Стрию і Дрогобичи, належить до найтяжчих хвиль його житя. Вже до Дрогобича приїхав Франко з сильною горячкою. Тут впаковано його в яму, описану в оповіданю „На дні“, і звідси ще того самого дня післано пішки з поліцаєм до Нагуєвич. По дорозі заскочив їх дощ й промочив їх до нитки. В дома прожив Франко тиждень й удав ся до Коломиї, та прожив там страшний тиждень в готелю, опісля жив трьома крейцарами знайденими над Прутом на піску. Вкінці запер ся в своїй кімнатці в готелю і лежав півтора дня в горячці й голоді, ждучи смерти, безсильний і знеохочений до житя. Один із його знайомих спас його від голодової смерти.

В третє арештовано Франка в 1889. р. В тюрмі держали його десять тижнів, але за що, то анї Франко анї мабуть і самі судії не знали. Тут в тюрмі написані його славні „тюремні сонети“ та звісне оповіданє „До сьвітла“.

Крім поезій, поем, оповідань, повістий, між якими визначаєть „Захар Беркут“, написав Франко також драми: „Украдене щастє“, „Майстер Чирняк“, „Сон князя Святослава“, та загально-звісну комедію „Учитель“, з житя сільського учителя, який в нагороді за свої труди має те, що його переносять з місця на місце.

Між иншим згадаємо його кандидатуру на посла в тернопільським повіті, де він перепав завдяки чорним духам, які поборювали його при помочи уряду.

Скінчивши філософічні студії в Відні й одержавши степенъ доктора філософії, Франко в 1895. р. виголосив на львівським університеті виклад на тему: „Наймичка“ поема Т. Шевченка, а збір професорів ухвалив надати йому катедру історії української літератури. Та і тепер злі духи не спали й впливали на графа Беденія, тодішнього намісника Галичини, який і без того був неприхильно настроєний до чоловіка, що три рази за правду сидів в криміналі, щоби не затвердив професури Франка, що він і зробив.

V.

В 1898 р. відсвятковано у Львові 25-літний ювілей письменської діяльності Івана Франка. Свято відбулось заходом молоді в великій салі, де зібралось багато людей різного стану, щоб віддати поклін та зложити подяку за його працю для України. По промові Михайла Грушевського, професора львівського університету й вченого історика, промовив в імени селян соймовий посол-селянин Стефан Новаковський ось так: „По 1848. р.

жили наші хлопи темні і безрадні. Не було нікого, хто би ними заопікував ся й вивів їх на твердий гостинець. Панські жарти все ще дошкулювали хлопам. Справді, „бідні хлопи, бідний край“ зазнав так багато горя, що не хотів вірити в добро... Перший, що цілою душею приляг до хлопів був Іван Франко. Всю свою працю, все своє жите, він дав для хлопів, найтяжші удари не відвели його від боротьби за правду, за добро, за волю... І хлопи зрозуміли його. І муками в місцях „неволі і сліз“, де повстали Франкові „тюремні сонети“, засвідчили, що його наука стала для них заповітом в житю. Хлопи з найбільшою вдячністю дивлять ся на працю Франка, а будучі покоління його працю будуть благословити“.

Відтак промовляла письменниця Наталія Кобринська й витала оборонця женщин, яких неволю представив в драмі „Украцене щастє“ в оповіданнях „На дні“, „Між добрими люди“, а навіть написав осібну студію: „Жіноча неволя в укр. піснях“. Франко перший вивів тип жінки-еманципанки в українській літературі.

Іменем молодіжи промовляв Гриць Гарматій.

На кінці промовив його найближчий товариш, Михайло Павлик, тими словами: „Отже позволь, найперше, подякувати Тобі за те, що не погордив еси найдорожчим духовим скарбом наших мас — їх мовою, простою мовою наших народних пісень та оповідань, — а противно поклав еси її в основу своєї праці на нашій літературній ниві та показав своїми власними писаннями, що мова та спосібна до найвищих творів штуки й науки. Спасибі Тобі, що звелечив еси ту мову, — довго, ба ще й тепер поневіряну деякими нерозумними синами нашої неньки (України), — і силою свого таланту всилував людей чужих, культурніших від нас націй, вшанувати її перекладами Твоїх праць на їх літературні мови. Сим поміг Ти покласти нашу просту мову в ряді цивілізованих мов“.

Франко зворушеним голосом подякував всім тим, що устроїли свято й говорив далі: „Яко син селянина, вигодуваний твердим мужицьким хлібом, я почував себе до обов'язку віддати працю свого життя тому простому народови. Вихований у твердій школі я від малку засвоїв собі дві заповіді. Перша то було власне почуте того обов'язку, а друга, то потреба ненастанної праці. Я бачив від малечку, що нашому селянинові ніщо не прийде за дармо, що нам ні від кого ніякої ласки не надіяти ся. Тільки те, що з чужого культурного добра присвоїмо собі також власною працею, стане нашим добром. От тим то я старав ся присвоювати нашому народови культурні здобутки інших народів і знакомили інших з його житем“.

Після промови Франка відчитано привітні письма з різних сторін України й з чужини.

Відтак відбув ся концерт зложений зі співу, музики й деклямацій.

В тім-же році, на місце „Зорі“ та місячника „Житє і Слово“, założено великий журнал „Літературно-науковий Вістник“, а Франко став в нім одним з найбільше видатних співробітників. Ту поміщувались його поезії, що увійшли в збірки: „Semper tiro“, „Із днів журби“ та „Мій Ізмарагд“. Ту друкувались оповідання з гуцульського життя: „Терен у нозі“ та „Як Юра Шикманюк брив Черемошем“. Крім дрібніших та більших оповідань, як: „Гриць і панич“, „Хома з серцем і Хома без серця“, появляють ся там дві його великі повісті: „Великий шум“, з панщизняних часів, яку залюбки читають інтелігенти, як також більш освічені селяне та „Перехрестні стежки“, де представлений молодий адвокат Рафалович, суспільний діяч, який хоче працювати для народа з пожертвованєм власного щастя, стрічає однак на дорозі богато ворогів, при тім переслідуваний й караний властями, теж в знаки даєть ся йому сенянська байдужність, які набрались тільки одного досьвіду, що панська

ласка якось ніколи хлопovi на добро не вийшла. Всі ті противности поборює молодий ідеаліст. Гарно змальований катюга Смальський, урядник, який не має більш нічого до робити, як запиватись та побивати жінку. В загалі ціле багно повітового міста добре представлене.

Майже в кожній книжці Л. Н. Вістника друкувались його коротші та довші замітки, наукові праці та критичні статі про українських письменників: Михайло Старицький, Самійленко, Леся Українка, Павлик М., Петрушевич, Гушалеви́ч і т. д. Гарні його студії про сьвітових письменників.

VI.

На кінець згадаємо ще про поему Франка „Мойсей“. Се найкращий його твір та взагалі один з найвартіснійших, які появились в українській літературі. Франкового „Мойсея“ можна поставити в ряді Шевченкових псем, не що до змісту й оброблення а що до краси та артистичної вартости.

Зміст „Мойсея“ менше-більше такий: Жидівський пропок Мойсей веде свій на́рід до обіцяної землі. Сорок літ блукають по пустині й не можуть дійти до ціли. Вкінци на́рід тратить віру й надію дійти до обіцяної країни й за підшептом злих духів хоче побити ка́мінем Богом вибраного пророка. З бо́лем в серці сей покидає на́рід, відходить в гори й проводить час в самоті на роздумуваню. В серце вкрадаєть ся сумні́в й він звертаєть ся до Бога:

Сорок літ я трудив ся, навчав,
Весь заглублений в тобі
Щоб з рабів тих зробити народ
По твоїй уподобі.

Сорок літ мов коваль я клепа́в
Їх серця і сумлі́ня,
І до того дійшов, що уйшов
Від їх кпин і ка́міня.

Пророк жалієть ся Богови за кривду, невдячність свого народа й постановляє сам один дійти та зложити старі кости вобіцяній землі.

Він там буде лежати і ждати як його нарід прийде за ним мов за ньенького діти. Перед відходом сходить в долину й звертаєть ся до дітий, які найбільш запалювались його наукою й прихоравливались до його поривів. Мойсей взиває їх щоб не гасили святого огню, який горить в їх молодих серцях.

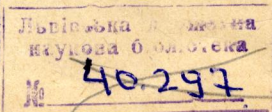
Мимоволі приходить порівняне Мойсей і Франко.

Чи-ж не блукав він сорок літ по галицькій пустині? Чи-ж не був каменярем, що промошував дорогу правді, а пророком, що веде нарід до кращої й вищої ціли?

Нераз обкидувано його камінем й болотом за намовою злих духів, та він не покидав праці, тільки говорив з докором до народа:

Як-би ти знав, як люблю я тебе!
Як люблю невимовно!
Ти мій рід, ти дитина моя,
Ти вся честь моя й слава,
В тобі дух мій, будуще моє
І краса і держава.
Я весь свій вік, весь туруд тобі дав
У незломнім завзяту, —
Підеш ти в мандрівку століть
З мого духа печатю!

Так, український нарід по всі віки мати-ме печать великого духа Франка. Так, як біблійний Мойсей, так і Франко нераз звертав ся до молоді, котра була найбільше чутлива на його науку й пориви, щоби та молодіж той цвіт народа, йшла шляхом, який він вказував, до обіцяної землі, Вільної, Самостійної України.

948 (1986)

PL 5883 ч

л. 513/3'

Замовляти можна
в Книгарни
Наукового Товариства
ім. ШЕВЧЕНКА
у Львові, Ринок ч. 10.

С. В.

Г. Вол. Супранівський

ЖИТЕ І ТВОРИ ІВАНА ФРАНКА

ЛЬВІВ : 1913
НАКЛАДОМ
Д. ВУСОВИЧА
...
ІЗ ЗАГАЛЬНОЇ
ДРУКАРНІ
ПЕКАРСКА 32.
...

3